

PIOTR ŚWIDER

EUROPEJSKIE PRAWO KONSUMENCKIE PROCESOWE**I. WPROWADZENIE**

Wspólny rynek i swoboda przepływu towarów i usług w krajach członkowskich Unii Europejskiej stwarza okazję bliższego przyjrzenia się przepisom normującym zagadnienia jurysdykcji międzynarodowej w zakresie prawa konsumenckiego, a w szczególności sporów powstających na tle umów z udziałem konsumentów.

Członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej spowodowało szereg zmian w polskim ustawodawstwie. Wynikają one nie tylko z konieczności implementacji unijnych dyrektyw, ale także włączenia do krajowego porządku prawnego rozporządzeń o zasięgu ogólnym i wiążących wszystkie podmioty prawa wspólnotowego: zarówno osoby fizyczne, jak i prawne, a także państwa członkowskie i instytucje. Jedną z konsekwencji prymatu prawa wspólnotowego nad prawem krajowym, o czym wprost stanowi przepis art. 91 ust. 3 Konstytucji RP, jest europejska regulacja dotycząca jurysdykcji krajowej w sprawach cywilnych i handlowych, obejmująca także sprawy z zakresu prawa konsumenckiego.

Z dniem 1 maja 2004 r. w stosunkach Polski z innymi krajami Unii Europejskiej (z wyjątkiem Królestwa Danii) postanowienia **rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych** (OJ L 2001.12.1) zastąpiły odpowiednie przepisy części trzeciej kodeksu postępowania cywilnego w sprawach z podmiotami z krajów członkowskich. Przepisy tego rozporządzenia zasługują tym samym na uwagę sędziów, którzy są obowiązani dokonywać na ich podstawie rozstrzygnięć, oraz w nie mniejszym stopniu radców prawnych i adwokatów, zapewniających obsługę prawną przedsiębiorców działających w obrocie międzynarodowym i świadczących pomoc prawną konsumentom, nieuchronnie uczestniczącym w tymże obrocie.

Interesy konsumentów odnoszących przecież korzyści z poszerzonych i otwartych granic są skądinąd zagrożone szkodliwymi i nieuczciwymi praktykami przedsiębiorców-profesjonalistów działających na rynku wspólnotowym. Unijna polityka prokonsumencka, wyrażająca się w przyjęciu szeregu instrumentów ustawodawczych składających się łącznie na uregulowania prawne, zgodnie z którymi przedsiębiorcy winni prowadzić swoje działania na wspólnym rynku w stosunku do konsumentów, została zintegrowana z innym założeniem Unii Europejskiej, którym jest europejski obszar sprawiedliwości.

Rozporządzenie Rady WE nr 44/2001 (dalej „rozporządzenie”) uzupełnia w aspekcie procesowym szczególny charakter i cel europejskiej polityki prokonsumenckiej, będąc kolejnym krokiem na drodze do osiągnięcia w państwach unijnych pełnej jednolitości w uregulowaniu jurysdykcji i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (art. 65 b TWE).

II. PODSTAWOWY ZAKRES STOSOWANIA

Zakres podmiotowy rozporządzenia określony został w przepisie art. 2, wedle którego stosuje się jego postanowienia zasadniczo, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, ponieważ do osób, które nie są obywatelami państwa członkowskiego, ale w którym mają miejsce zamieszkania, stosuje się przepisy jurysdykcyjne właściwe dla obywateli tego państwa.

Ze swobodą przepływu towarów (art. 23 TWE) i usług (art. 49 TWE) związany jest szczególny reżim jurysdykcyjny, któremu poświęcona jest w całości Sekcja 4 rozporządzenia zatytułowana „Jurysdykcja w sprawach dotyczących umów konsumenckich”. Naruszenie przepisów dotyczących jurysdykcji w sprawach konsumenckich stanowi podstawę odmowy uznania orzeczenia w świetle rozporządzenia (art. 35 ust. 1).

Zgodnie z przepisem art. 15 ust. 1 rozporządzenia, jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia z umowy zawartej przez osobę, konsumenta w celu, który nie może być uważany za działalność zawodową lub gospodarczą tej osoby, jurysdykcję określa się wedle Sekcji 4 bez uszczerbku dla postanowień art. 4 oraz art. 5 pkt 5 rozporządzenia.

Zastrzeżenie wyrażone przepisem art. 4 dotyczy sytuacji, gdy pozwany nie ma miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego. Wówczas jurysdykcję sądów każdego państwa członkowskiego określa prawo tego państwa, lecz z zastrzeżeniem art. 22 dotyczącego jurysdykcji wyłącznej oraz art. 23 regulującego kwestię umów dotyczących jurysdykcji. Oznacza to, że rozporządzenie każdorazowo nakazuje stosować przepisy art. 22 (przepisy o jurysdykcji wyłącznej) i art. 23 (przepisy o prorogacji jurysdykcji), niezależnie od miejsca zamieszkania pozwanego. Przeciwnie pozwanemu, który nie ma miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, każda osoba mająca miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, może powoływać się w tym państwie – jak obywatel tego państwa – na obowiązujące tam przepisy jurysdykcyjne, w szczególności te, które są wymienione w załączniku I do rozporządzenia. Reasumując, o ile:

- pozwany nie ma miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego ani też
- nie zachodzi jurysdykcja wyłączna państwa członkowskiego na mocy art. 22 rozporządzenia, jak też
- nie została zawarta umowa prorogacyjna (dotycząca umownej jurysdykcji) zgodnie z postanowieniami art. 17 (co do konsumentów) i art. 23 rozporządzenia,

to jurysdykcję każdego państwa członkowskiego określa jego wewnętrzne prawo. W takim przypadku w Polsce, dla spraw rozpoznawanych w procesie, zastosowanie znajdzie przepis art. 1103 k.p.c.

Drugie z zastrzeżeń odnosi się do spraw dotyczących sporów wynikających z działalności filii, agencji lub innego oddziału. Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim przed sąd miejsca, gdzie znajduje się filia, agencja lub inny oddział, w sprawach dotyczących sporów związanych z ich działalnością (art. 5 pkt 5).

Jest to ogólna zasada, która zasadniczo wyklucza możliwość pozywania przed sąd miejsca, gdzie znajduje się filia, agencja lub oddział, w przypadku kiedy strona nie ma w ogóle miejsca zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego.

Cytowany przepis art. 5 pkt 5 jest łagodzony przez szczególną względem niego dyspozycję art. 15 ust. 2 rozporządzenia. Jeżeli bowiem kontrahent konsumenta nie ma miejsca zamieszkania (siedziby) na terytorium państwa członkowskiego, ale posiada filię, agencję lub inny oddział w państwie członkowskim, to będzie on traktowany w sporach dotyczących ich działalności, jak gdyby jednak posiadał miejsce zamieszkania (siedzibę) na terytorium tego państwa członkowskiego. Przepis ma na celu włączenie szerszego kręgu przedsiębiorców w orbitę jurysdykcji państw unijnych.

Wyjaśnienia, czym jest filia, agencja lub inny oddział, dostarcza orzeczenie ETS z dnia 22 listopada 1978 r. w sprawie 33/78 *Somafer v. Saar-Ferngas*¹. Zgodnie z tym orzeczeniem podporządkowane przedsiębiorstwo (takie jak filia, agencja lub inny oddział) jest siedzibą jednostki, która posiada przymiot stałości, będąc przedłużeniem niejako centrali, ma zarząd oraz jest wyposażona w możliwość negocjowania warunków współpracy z osobami trzecimi. Przy tym osoby trzecie wiedzą o istnieniu prawnego związku przedsiębiorstwa podporządkowanego z centralą, więc nie są zmuszone prowadzić interesów bezpośrednio z tą ostatnią. Tym samym – jak konkluduje ETS – filia, agencja lub inny oddział jest podmiotem, który ma zdolność bycia głównym lub nawet wyłącznym partnerem negocjacji umów zawieranych z osobami trzecimi, w tym konsumentami.

Pojęcie przedsiębiorstwa podporządkowanego nie obejmuje jednak niezależnego agenta handlowego, który co prawda negocjuje warunki transakcji, ale nie angażuje się w jej wykonanie, jeżeli ponadto korzysta ze swobody w organizowaniu swojej pracy oraz decydowania o czasie, jaki poświęca sprawom zlecającego, i który może działać równocześnie jako przedstawiciel innych jednostek gospodarczych działających w tej samej branży (orzeczenie ETS z dnia 18 marca 1981 r. w sprawie 139/80 *Blanckaerst Willems v. L. Trost*²).

Wreszcie ETS ogłosił, iż pojęcie „filia, agencja lub inny oddział” odnosi się także do spraw, w których osoba prawna mająca siedzibę w jednym państwie nie prowadzi żadnej agencji ani podobnego przedsiębiorstwa w innym państwie,

¹ ECR 1978, s. 2183.

² ECR 1981, s. 819.

ale kontynuuje swoją działalność przez niezależne przedsiębiorstwo pod tą samą nazwą i z tym samym zarządem, który prowadzi interesy w jej imieniu, a działalność tego przedsiębiorstwa traktuje jako ekspansję terytorialną firmy (orzeczenie z 9 grudnia 1987 r. w sprawie nr 218/86, *SAR Schotte GmbH v. Parfums Rothschild SARL*³).

Rozporządzenie, zastępując w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi Konwencję brukselską („z wyjątkiem odnośnie co do tych terytoriów państw członkowskich, które objęte są terytorialnym zakresem zastosowania tejże Konwencji i które na podstawie art. 299 Traktatu wyłączone są z zakresu niniejszego rozporządzenia”), traktuje odesłania do tejże Konwencji za odesłania wprost do rozporządzenia (art. 68 ust. 2 rozporządzenia). Kontynuacja pomiędzy konwencją a rozporządzeniem rozciąga się także na wykładnię postanowień Konwencji brukselskiej przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich.

Tym samym zawarta w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości wykładnia postanowień Konwencji brukselskiej jest właściwa również w odniesieniu do odpowiednich postanowień rozporządzenia i winna być respektowana, zwłaszcza w orzecznictwie polskich sądów. Z tego powodu wyjaśnienie pojęć kluczowych dla tematyki tego opracowania zostanie oparte w szczególności na orzeczeniach Trybunału.

III. DEFINICJE

1. Konsument

Ogólna definicja konsumenta pojawia się w orzeczeniu z 3 lipca 1997 r. w sprawie C-269/95 *F. Benincasa v. Dentalkit Srl*⁴. Otóż tylko umowy zawarte celem zaspokojenia własnych potrzeb osoby (*satisfying an individual's own needs*) w ramach użytku prywatnego podpadają pod regulację art. 15 rozporządzenia, którego zadaniem jest ochrona strony ekonomicznie słabszej. W cytowanym wyroku ETS konkluduje, że reżim prawny art. 15 ma zastosowanie wyłącznie do umów zawartych niezależnie i poza (*outside and independently*) działalnością gospodarczą bądź zawodową, zarówno obecnie wykonywaną, jak i przyszłą. Wobec tego specyficzna ochrona konsumenta wyrażona w odpowiednich postanowieniach rozporządzenia nie może znaleźć zastosowania w razie zawarcia umowy pozostającej w wyraźnym związku z wykonywaną działalnością gospodarczą czy zawodową, nawet jeśli zawarto umowę w celu wykonywania dopiero przyszłej działalności zawodowej lub gospodarczej.

Z tej właśnie racji ETS wyrokiem z 19 stycznia 1993 r. w sprawie C-89/91 *Shearson Lehmann Hutton Inc. v. TVB Treuhandgesellschaft*⁵ wyjaśnił, że powód, który działa w ramach wykonywanej przez siebie działalności gospodarczej

³ ECR 1987, s. 4905.

⁴ ECR 1997, s. I-3767.

⁵ ECR 1993, s. I-139.

bądź zawodowej, a więc nie jest konsumentem, nie może korzystać z zasad specjalnej jurysdykcji dotyczącej umów konsumenckich, nawet jeśli dochodzi roszczenia konsumenta jako cesjonariusz wierzytelności. Trybunał przyjmuje zatem, że rozporządzenie chroni wyłącznie konsumentów występujących osobiście jako strona postępowania. *A contrario* nie istnieją przeszkody, aby cesjonariuszem była osoba fizyczna, która dochodzi praw z nabytej wierzytelności powstałej w związku z umową zawartą pierwotnie przez innego konsumenta.

Jak przyjął ETS w wyroku z 16 września 2004 r. w sprawie C-464/01 *J. Gruber v. Bay Wa AG*⁶, osoba, która zawiera umowę dotyczącą rzeczy ruchomych, wykorzystywanych zarówno prywatnie, jak i zawodowo (gospodarczo), nie może w razie sporu korzystać z prokonsumenckich reguł jurysdykcyjnych, o ile cel zawodowy (gospodarczy) zawartej umowy nie jest ograniczony do tego stopnia, że jawi się jako zupełnie nieistotny (*negligible*) w całościowym kontekście umowy. Ewentualny fakt, że element prywatny umowy byłby przeważający, pozostaje bez znaczenia. Zadaniem sądu właściwego pozostaje wyjaśnienie, czy umowa została zawarta celem zaspokojenia potrzeb związanych z działalnością zawodową (gospodarczą) osoby w rozmiarach istotnych (*non-negligible*) czy przeciwnie, cel zawodowy (gospodarczy) umowy pozostawał niegodny uwagi.

Trybunał poucza, iż w tym celu sąd właściwy musi rozważyć cały stosowny materiał dowodowy zgromadzony w aktach sprawy.

Zdaniem sądu nie korzysta jednak ze szczególnej ochrony konsumenckiej osoba zawierająca umowę o podwójnym celu (tzn. zarówno prywatnym, jak i zawodowym w rozmiarze nieistotnym), o ile przy zawarciu umowy zachowywała się w taki sposób, że druga strona umowy mogła posiadać uzasadnione (*legitimate*) wrażenie, że osoba ta zawierała umowę wyłącznie w ramach prowadzonej przez siebie działalności zawodowej (gospodarczej). Tytułem przykładu takiego zachowania może być polecenie dostarczenia nabytych rzeczy pod adres prowadzenia działalności gospodarczej albo choćby wspomnianie o możliwości odliczenia podatku od towarów i usług.

2. Umowa konsumencka

Stosownie do art. 15 rozporządzenia, dla zastosowania szczególnych prokonsumenckich reguł jurysdykcyjnych, przedmiotem postępowania musi być umowa lub roszczenia z umowy, którą zawarła osoba, konsument, w celu, który nie może być uważany za działalność zawodową lub gospodarczą tej osoby. Rozporządzenie dotyczy umowy:

- a) sprzedaży na raty rzeczy ruchomych,
- b) pożyczki spłacanej ratami lub innej umowy kredytowej, przeznaczonych do finansowania kupna rzeczy ruchomych,
- c) gdy druga strona tej umowy w państwie członkowskim, na którego terytorium konsument ma miejsce zamieszkania, prowadzi działalność zawodową lub

⁶ jeszcze niepubl. w ECR.

gospodarczą lub taką działalność w jakikolwiek sposób kieruje do tego państwa członkowskiego lub do kilku państw włącznie z tym państwem członkowskim, a umowa wchodzi w zakres tej działalności (z wyjątkiem umowy przewozu!),

- d) podróży przewidującej w zamian za cenę ryczałtową połączone świadczenia przewozu i zakwaterowania.

Według orzeczenia ETS z 21 czerwca 1978 r. w sprawie 150/77 *Bertrand v. Paul Ott KG*⁷ sprzedaż na raty rzeczy ruchomych ma być rozumiana jako transakcja, w której cena jest uiszczana poprzez kilka wpłat lub która jest połączona z umową kredytu. Przy czym wydanie rzeczy musi nastąpić przed zapłatą ostatniej z rat, czemu wyraz dał ETS w orzeczeniu z 27 kwietnia 1999 r. w sprawie C-99/96 *H.-H. Mietz v. Intership Yachting SneekBY*⁸. Nie jest uważana za umowę sprzedaży na raty umowa nosząca znamiona dostawy (tzn. wytworzenia rzeczy ruchomej na zamówienie konsumenta), nawet gdy cena płatna jest ratalnie. W sytuacji zatem gdy dostawca nie prowadzi działalności gospodarczej ani jej nie kieruje w jakikolwiek sposób na terytorium państwa, gdzie konsument ma miejsce zamieszkania, niemożliwe będzie skorzystanie z reguł jurysdykcji w sprawach konsumenckich.

Dla przedstawienia w pełni poglądu ETS na charakter umowy sprzedaży na raty warto wskazać, że bez znaczenia dla rozstrzygnięcia właściwości sądu pozostaje nazwa umowy, jaką strony jej nadały, decydujące bowiem znaczenie ma wyłącznie jej treść.

Zupełnie nowym rozwiązaniem, w stosunku do Konwencji brukselskiej i lugańskiej, jest rozszerzenie katalogu umów warunkujących skorzystanie z jurysdykcji prokonsumenckiej. Obecnie konsument może dochodzić roszczeń w sądzie przez siebie wybranym (art. 16 ust. 1 rozporządzenia) z każdej umowy wchodzącej w zakres działalności przedsiębiorcy prowadzącego taką działalność na terytorium państwa, w którym konsument zamieszkuje, albo do tego państwa swoją działalność zawodową (gospodarczą) w jakikolwiek sposób kieruje. Na temat możliwych sposobów kierowania tej działalności wypowiedział się ETS w orzeczeniu z 11 lipca 2002 r. w sprawie C-96/00 *Gabriel*⁹, zaliczając do nich wszelkie formy reklamy w państwie członkowskim zamieszkiwanym przez konsumenta, niezależnie od środka przekazu, tj. prasy, radia, telewizji, kina czy innych, jak też adresowanej bezpośrednio, np. za pomocą katalogów dostępnych w tym państwie, jak również ofert handlowych kierowanych osobiście do konsumenta przy pomocy agenta lub sprzedawcy w systemie *door-to-door*.

Koncepcja działalności zawodowej (gospodarczej) wykonywanej lub skierowanej do państwa członkowskiego pozwala uwzględnić także umowy zawierane przez Internet, za pomocą urządzeń dostępnych w państwie zamieszkania konsumenta. Taka umowa będzie traktowana w sposób identyczny jak kontrakty za-

⁷ ECR 1978, s. 1431.

⁸ ECR 1999, s. I-2277.

⁹ ECR 2002, s. I-6367.

wierane za pomocą telefonu, faksu i podobnych środków komunikowania się na odległość¹⁰.

We wspomnianym wyroku w sprawie *Gabriel* ETS przesądził, że postępowanie sądowe, w którym konsument domaga się ochrony w państwie swego zamieszkania, żądając od spółki ustanowionej w innym państwie członkowskim, a świadczącej sprzedaż wysyłkową, wypłaty na jego rzecz korzyści finansowej (nagrody pieniężnej) obiecaniej przez spółkę pod warunkiem, że konsument zamówi towary za ustaloną wartość pieniężną, w sytuacji gdy konsument faktycznie złożył takie zamówienie w państwie swego zamieszkania, jednakże bez wypłaty obiecaniej korzyści finansowej (nagrody pieniężnej), dotyczy umowy w sensie art. 15 rozporządzenia.

W nieco zbliżonym stanie faktycznym w orzeczeniu z 8 lipca 2004 r. w sprawie *C-27/02 P. Engler v. Janus Yersand GmbH*¹¹ Trybunał zawyrokował, iż w sytuacji gdy spółka świadcząca sprzedaż wysyłkową wywołała przeświadczenie u konsumenta przyznania mu nagrody pieniężnej, a ten zażądał jej wypłaty, przy czym nie istniał warunek zamówienia towarów reklamowanych w przesłanym konsumentowi jednocześnie katalogu, to nie doszło do zawarcia umowy w znaczeniu art. 15 rozporządzenia, ale w znaczeniu art. 5 ust. 1 rozporządzenia.

Przepisy sekcji 4 rozporządzenia nie mają zastosowania do umów przewozu, nawet jeżeli mają one charakter konsumencki. Wyłączenie umów przewozu było uzasadnione tym, że przewóz międzynarodowy, tak osób, jak i rzeczy, jest regulowany szczególnymi konwencjami międzynarodowymi dotyczącymi różnych gałęzi przewozu, które zawierają stosowne postanowienia dotyczące jurysdykcji w tych sprawach¹².

Na marginesie powyższych rozważań należy zwrócić uwagę, że o ile orzeczenie zostało wydane w państwie członkowskim, w którym dłużnik będący konsumentem ma miejsce zamieszkania (o czym w dalszej części opracowania), a roszczenie jest bezsporne w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. b lub c **rozporządzenia nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady WE z dnia 21 kwietnia 2004 r. o ustanowieniu Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych** (OJ L 2004.143.15) i dotyczy umowy zawartej przez konsumenta w celu, który nie może być uważany za działalność zawodową lub gospodarczą, może być mu nadane zaświadczenie Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego.

IV. WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU

1. Roszczenia konsumenta przeciw jego kontrahentowi

Podobnie jak ma to miejsce w Konwencjach brukselskiej i lugańskiej, jurysdykcja przemienne przysługuje wyłącznie konsumentowi.

¹⁰ J. Maliszewska-Nienartowicz, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE*, Mon. Prawn. 2004, nr 9.

¹¹ jeszcze niepubl. w ECR.

¹² J. Łopuski, *Konwencja lugańska o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, OW Branta, Bydgoszcz 2001, s. 70.

Zgodnie z przepisem art. 16 rozporządzenia, konsument może wytoczyć powództwo przeciwko swemu kontrahentowi albo przed sądami państwa członkowskiego, na którego terytorium ten kontrahent ma miejsce zamieszkania, albo przed sądem miejsca, w którym konsument ma miejsce zamieszkania.

Stosownie do przepisu art. 59 ust. 1 rozporządzenia, jeżeli sprawa wymaga ustalenia, czy strona ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, którego sądy rozpoznają sprawę, sąd stosuje swoje prawo (a więc sąd polski zastosuje przepisy art. 25–28 k.c.).

Jako że kontrahentami w głównej mierze są osoby prawne, przepis art. 60 stanowi, że dla celów stosowania rozporządzenia spółki i osoby prawne mają miejsce zamieszkania w miejscu, w którym znajduje się:

- a) ich statutowa siedziba lub
- b) ich główny organ zarządzający, lub
- c) ich główne przedsiębiorstwo,

przy czym w przypadku Zjednoczonego Królestwa i Irlandii przez pojęcie siedziby statutowej należy rozumieć zarejestrowane biuro (*registered office*) lub jeżeli takowe nigdzie nie istnieje – miejsce uzyskania zdolności prawnej (*place of incorporation*), albo jeżeli i takowe nigdzie nie istnieje – miejsce, zgodnie z którego prawem nastąpiło założenie (*formation*).

Ustalenie sądu państwa członkowskiego, w którym kontrahent ma miejsce zamieszkania, nie powinno nastręczać poważniejszych trudności. Jeszcze prostsza jest reguła pozwalająca konsumentowi na wytoczenie powództwa przed sądem miejsca jego zamieszkania. Użyty zwrot „sąd miejsca zamieszkania”, zamiast „sąd państwa członkowskiego, w którym zamieszkuje”, służy zapewnieniu konsumentowi możliwości pozywania kontrahenta możliwie najbliżej ośrodka działalności życiowej konsumenta¹³.

Miejsce zamieszkania zarówno konsumenta, jak i jego kontrahenta zawsze ustala się w chwili wszczęcia postępowania¹⁴.

2. Roszczenia kontrahenta przeciw konsumentowi

Zupełnie odmiennie przedstawia się sytuacja kontrahenta, który ma zamiar pozwać konsumenta. Otóż wedle przepisu art. 16 ust. 2 rozporządzenia, kontrahent może wytoczyć powództwo tylko przed sądami państwa członkowskiego, na którego terytorium konsument ma miejsce zamieszkania. W uregulowaniu tym znajduje odzwierciedlenie postulat wyrażony w preambule rozporządzenia, że w sprawach z zakresu spraw konsumenckich strona słabsza (niewątpliwie konsument) powinna być chroniona przez przepisy jurysdykcyjne dla niej bardziej korzystne niż przepisy ogólne. Dlatego po stronie kontrahenta nie została przewidziana żadna możliwość jurysdykcji przemiennej.

¹³ J. Maliszewska-Nienartowicz, op. cit.

¹⁴ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne*, w: A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 529–530.

3. Powództwo wzajemne

Niemniej przepis art. 16 ust. 3 rozporządzenia ustanawia jeden wyjątek, przepisy Sekcji 4 nie naruszają bowiem prawa do wytoczenia powództwa wzajemnego przed sądem, przed którym zgodnie z Sekcją 4 zawisło powództwo główne. Jeżeli zatem konsument wystąpił przeciwko swemu kontrahentowi z roszczeniem przed sądem państwa, w którym kontrahent ma swą siedzibę (miejsce zamieszkania), innym niż miejsce zamieszkania konsumenta, to pozwany kontrahent może wystąpić z powództwem wzajemnym na zasadach ogólnych przed sądem w państwie miejsca zamieszkania konsumenta albo przed sądem, w którym toczy się postępowanie przeciw niemu z powództwa konsumenta.

Charakterystykę powództwa wzajemnego przynosi przepis art. 6 ust. 3 rozporządzenia, jako że powództwo wzajemne musi się opierać na tej samej umowie lub na tym samym stanie faktycznym, na których zostało oparte powództwo główne.

Przepis art. 6 ust. 3 dotyczy wyłącznie kwestii jurysdykcji krajowej i właściwości miejscowej sądu. Pozostałe przesłanki dopuszczalności powództwa wzajemnego wynikają z przepisów prawa krajowego (np. termin wniesienia powództwa wzajemnego – art. 204 § 1 k.p.c.), przy czym nie mogą one naruszać praktycznej skuteczności uregulowania zawartego w cyt. przepisie¹⁵.

Orzeczeniem z 13 lipca 1995 r. w sprawie C-341/93 *Danvaern Production A/S v. Schuhfabriken Otterbeck GmbH & Co*¹⁶, Trybunał ocenił, że powództwo wzajemne znajduje rację bytu wyłącznie, kiedy jest wnoszone na podstawie żądań pozwanego, który poszukuje realnej ochrony i domaga się wydania orzeczenia przez sąd. Nie jest natomiast dopuszczalne w sytuacji, kiedy pozwany podnosi żądania, które mu domniemanie przysługują, w celu ich ewentualnego uwzględnienia (*as a pure defence*), ale nie wymaga przy tym ich zasądzenia. Wówczas roszczenia takie oraz warunki ich podnoszenia są regulowane wyłącznie prawem krajowym, a przepisy rozporządzenia nie znajdują do nich zastosowania.

4. Umowa prorogacyjna

Od przepisów Sekcji 4 rozporządzenia można odstąpić jedynie na podstawie umowy o jurysdykcji, zachowując przy tym określone wymogi wskazane w art. 17, czyli jeżeli umowa została zawarta po powstaniu sporu lub jeżeli przyznaje ona konsumentowi uprawnienie do wytaczania powództwa przed sądami innymi niż wymienione w tej sekcji, albo jeżeli została zawarta między konsumentem a jego kontrahentem, którzy w chwili zawarcia umowy materialnoprawnej będącej podstawą sporu mają miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu w tym samym państwie członkowskim, a umowa jurysdykcyjna uzasadnia jurysdykcję sądów tego państwa członkowskiego, chyba że taka umowa nie jest dopuszczalna według prawa tego państwa członkowskiego.

¹⁵ K. Weitz, op. cit., s. 519.

¹⁶ ECR 1995, s. I-2053.

Umowy dotyczące jurysdykcji nie wywołują skutku prawnego, jeżeli są sprzeczne z art. 23 ust. 5 rozporządzenia.

Swoboda ustalania jurysdykcji umownej została wydatnie ograniczona celem zabezpieczenia konsumenta przed niekorzystnymi regulacjami w zawieranych umowach z przedsiębiorcami. Nietrudno bowiem wyobrazić sobie, że nieuczciwy kontrahent mógłby wykorzystać przewagę, jaką posiada w danym stosunku prawnym, i zaproponować zawarcie umowy z klauzulą umowną prorogacyjną wedle własnego uznania. Podstawowym warunkiem ważności takiej umowy o jurysdykcję jest zawarcie jej dopiero po powstaniu sporu, co wydatnie uwzględnia interes słabszej ze stron. Gwarancją, że strony zawarły umowę już po powstaniu sporu, jest treść umowy o jurysdykcję, która winna wskazywać dokładnie spór podlegający wybranej jurysdykcji. Umowa prorogacyjna powinna być podpisana przez obie strony¹⁷.

Umowa dotycząca jurysdykcji musi być zawarta:

- w formie pisemnej (w tym elektronicznych przekazów umożliwiających trwały zapis umowy) lub
- w formie ustnej potwierdzonej na piśmie, lub
- w formie, która odpowiada praktyce przyjętej między stronami, lub
- w handlu międzynarodowym w formie odpowiadającej zwyczajowi handlowemu, który strony znały lub musiały znać i który strony umów tego rodzaju w określonej dziedzinie handlu powszechnie znają i którego stale przestrzegają (art. 23 ust. 1 rozporządzenia).

Orzeczeniem z dnia 11 lipca 1985 r. w sprawie 221/84 *F. Berghoefér GmbH & Co. KG v. ASA SA* Trybunał potwierdził, że formalne wymaganie odnośnie do umowy zostaje zachowane, o ile ustne porozumienie zostało potwierdzone na piśmie, przy czym druga strona nie wniosła sprzeciwu w rozsądnym czasie po otrzymaniu tego potwierdzenia¹⁸.

5. Sąd właściwy na skutek wdania się w spór przez pozwanego

Ostatni, szczególnie przypadek uzyskania przez sąd jurysdykcji zawiera przepis art. 24 rozporządzenia, stanowiący, iż jeżeli sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji na podstawie innych przepisów rozporządzenia, uzyskuje on jurysdykcję, jeżeli pozwany przed sądem tym wda się w spór. Zasada ta nie ma zastosowania, jeżeli pozwany wdaje się w spór w tym celu, aby podnieść zarzut braku jurysdykcji, lub jeżeli inny sąd ma na podstawie art. 22 jurysdykcję wyłączną.

W orzeczeniu z dnia 24 czerwca 1981 r. w sprawie 150/80 *Elefanten Schuh GmbH v. P. Jacqmain* ETS stwierdził, iż art. 24 rozporządzenia stosuje się także wówczas, gdy strony wiązane są umową o jurysdykcję¹⁹. Ponadto dla skuteczne-

¹⁷ K. Piasecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Konwencja z Lugano. Komentarz*, t. III, Warszawa 2002.

¹⁸ ECR 1985, s. 2699.

¹⁹ ECR 1981, s. 1671.

go zakwestionowania jurysdykcji uczestnictwo pozwanego w procesie powinno ograniczyć się wyłącznie do zakresu niezbędnego do wykazania braku jurysdykcji sądu, w przeciwnym bowiem razie zachowanie się pozwanego może być uznane za wianie się w spór co do istoty sprawy.

Innym wyrokiem z 7 marca 1985 r. w sprawie 48/84 *H. Spitzley v. Sommer Exploitation SA* Trybunał przyjął, że sąd rozpoznający sprawę, przed którym strona podniosła zarzut potrącenia z innego stosunku prawnego, pomijając jednak milczeniem stosowny zarzut braku jurysdykcji, jest właściwy do rozpoznania sprawy na podstawie art. 24 rozporządzenia²⁰.

Podstawowe znaczenie ma zatem wyraźne zakwestionowanie jurysdykcji. Musi ono nastąpić przed wianiem się w spór lub równocześnie z podniesieniem zarzutów natury merytorycznej. Wdanie się bowiem w spór bez natychmiastowego zakwestionowania jurysdykcji sąd musi uznać za konkludentne wyrażenie zgody na jurysdykcję sądu, do którego pozew został wniesiony.

V. PODSUMOWANIE

Wraz z rozszerzeniem Unii Europejskiej dostęp do Wspólnotowego rynku towarów i usług znacząco się zwiększył, problem stwierdzania jurysdykcji nabrał więc praktycznego znaczenia. Zasady przewidziane w rozporządzeniu w stosunku do stwierdzania jurysdykcji w sprawach konsumenckich należy ocenić pozytywnie. Są one najczęściej zbieżne (czasem nawet identyczne) z unormowaniami zawartymi w Konwencji brukselskiej i Konwencji lugańskiej. Umożliwiają one stronom sporu wybór sądu przez zawarcie umowy prorogacyjnej, przy jednoczesnym obostrzeniu wymogów zabezpieczających interesy konsumenta. Jasno precyzują, kiedy sądowi polskiemu przysługuje jurysdykcja w sprawach konsumenckich.

JURISDICTION OVER CONSUMER CASES ACCORDING TO EUROPEAN COMMUNITY LAW

This articles examines the issue of procedural point of view on European pro-consumer policy regarding Council Regulation (EC) no 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. Currently aforementioned Council Regulation has replaced some rules of Polish Civil Procedure Code. The author identifies legal definitions of consumer and consumer contracts elaborated by European Court of Justice. The analysis covers also different aspects of jurisdiction over consumer contracts. It deals namely with situation when consumer brings proceedings against the other party; when proceedings are brought against him by the other party; a counter-claim of both: consumer and the other party; prorogatory

²⁰ ECR 1985, s. 787.

agreements and finally with the consequences when a defendant enters an appearance before the initially inappropriate court. The consideration was mainly based on ECJ case law that still remains crucial source of reconstruction of EU legal principles.